

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ПСИХОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

Випуск 11

КИЇВ – 2000

Психологія. Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова,
Випуск 11, 2000. - 460 с.

ISBN 966-7584 -93

Збірник містить наукові праці з теоретичних проблем психології, особливостей організації навчально-виховного процесу в школі, особистісного зростання на різних вікових етапах та професійного становлення спеціаліста.

*Примітка: Збірник змінює характер нумерації, залишаючи лише порядковий номер випуску.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.Д.Максименко, дійсний член АПН України, доктор психологічних наук;
О.В.Скрипченко, доктор психологічних наук;
Н.В.Чепелева, доктор психологічних наук;
Т.М.Титаренко, доктор психологічних наук;
І.Д.Пасічник, доктор психологічних наук;
Л.В.Долинська, кандидат психологічних наук
(відповідальний секретар)

Рекомендовано Вченою радою
НПУ імені М.П.Драгоманова,
протокол № 6 від 30 листопада 2000 р.

ISBN 966-7584 -93

© Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Література

1. Закон України "Про освіту" // Освіта. - 1991.-25 червня.
2. Избранные педагогические сочинения: В 2 Т. - М.: Педагогика, 1982. -Т.1.
3. Киричук О.В. Концепція організації навчально-виховного процесу в школі розвитку // Рідна шк. - 1994. - № 6. - с. 24-25.
4. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под ред. А.В.Петровского. - М.: Изд-во МГУ, 1986.
5. Подласый И.П. Педагогика. - М.: Владос, 1999.
6. Ястребова В.Я. Управління пізнавальною діяльністю учнів старших класів загальноосвітніх шкіл (за матеріалами вивчення гуманітарних дисциплін). Автореф. дис. ...канд. пед. наук. - К., 1998. -20 с.

В статтє даєтьє исторический анализ проблемы активности ученика в учебно-познавательной деятельности. Представлены некоторые пути её развития у студентов.

Статтю подано до друку 05.10.2000.

М.І.Томчук, Л.С.Лойко, О.Л.Завальнюк (м. Вінниця)

МОТИВАЦІЙНІ ЦІННОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Характерною рисою сучасного суспільства є зростання його зацікавленості в розвитку кожного індивіда, особистості.

Мотивація посідає центральне місце в структурі особистості та є одним із найважливіших чинників в її становленні, широко використовується для пояснення поведінки людини.

Прийняття за мотив потреби дає можливість отримати відповідь на питання, чим зумовлена активність людини, прийняття за мотив мети дозволяє дати відповідь, для чого проявляється ця активність, а прийняття за мотив стійких властивостей особистості дає відповідь чому саме вибрані ця мета і спосіб її досягнення [2; 115].

Мотивація, як внутрішня детермінація поведінки й діяльності людини, може бути обумовлена також впливами природного та соціального середовища, але перетворює зовнішні впливи у власне внутрішні спонуки.

Діяльність людини визначається, зазвичай, кількома мотивами, одні з яких є основними, провідними, а інші – субпідрядними, що іноді виконують лише функцію додаткової стимуляції. Провідні мотиви поряд з функцією спонукання надають діяльності, її об'єктам та умовам той чи інший суб'єктивний та особистісний смисл. Як свідчить педагогічна практика, мотивація, як процес спонукання людини до здійснення якихось дій, психологічно ускладнюється тим, що далеко не завжди реальні мотиви навчання усвідомлюються людиною актуально, на відміну від цілей. Їх мотивування не завжди містить вказівку на дійсний мотив. Але мотиви не відокремлені від свідомості, вони мають психічне відображення в формі емоційно забарвлених дій [4; 211].

Розвиток мотивів знаходить своє вираження не лише в їх збагаченні, але й в установленні певної ієрархії мотивів – у виділенні головних життєвих мотивів особистості, які наповнюють змістом різні прояви активності людини в умовах, що постійно змінюються.

Актуалізація мотиву створює певну тенденцію дії – розгортається мотиваційний процес. В процесі його реалізації людина перетворює висхідну ситуацію в бажану.

Для виникнення дії необхідно, щоб її безпосередня мета була усвідомлена в своєму відношенні до мотиву діяльності. Це означає, що усвідомлення мети однієї дії може відбуватись в залежності від пов'язаного з нею мотиву [3; 292].

Навчальна діяльність пов'язана з рядом інших діяльностей, кожна з яких спонукається і обумовлюється частковими по відношенню до загальної спрямованості поведінки мотивами. Вони наче вбудовані в загальний мотив і, будучи відносно самостійними психологічними утвореннями, сприяють досягненню кінцевої мети, віддаленої в часі, але головної на даному етапі життя людини [2; 122].

Останніми роками все частіше висувається думка, що детермінація поведінки й діяльності обумовлюється не окремими факторами, а їх сукупністю, кожен з яких виконує свої певні функції в цілісному процесі детермінації.

Ядро мотивації життєвої активності, основу світогляду та відношення до оточуючого світу визначає система ціннісних орієнтацій особистості. Постійний характер цієї системи слугує надійним гарантом уникнення глибоких стресів, викликаних раптовою девальвацією цінностей. Філософи стверджують, що природа в людині часто буває прихована, іноді – пригнічена, але рідко – викорчувана. Щасливими можна назвати тих, чия природа узгоджена з їх справою [7; 99].

Найбільш розповсюдженим методом визначення ціннісних орієнтацій, є методика М.Рокича, основана на прямому саморанжуванні списку цінностей, які в загальному виді відображають актуальні цінності тієї чи іншої людини [6; 25-29].

М.Рокич виділяє два рівні ієрархії: цінності-цілі, або остаточні цілі існування, та цінності-засоби, або способи поведінки особистості.

Мета проведеного нами дослідження полягала в аналізі ієрархічної структури цінностей студентської молоді на початковому етапі навчання у вищому педагогічному закладі освіти та виявленні значущих груп ціннісних орієнтацій.

Констатуючий експеримент проводився зі студентами першого курсу фізико-математичного факультету та факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

У дослідженні взяли участь 137 студентів-математиків та 93 студенти-філологи. Серед студентів 85 юнаків та 145 дівчат з обох вищеназваних факультетів.

Цінності-цілі та цінності-засоби, запропоновані в названій методиці, були нами поділені на три категорії: високозначущі, середні за значущістю та малозначущі.

Встановлено, що дівчата обох факультетів одноставно обрали в категорію високозначущих такі цінності-цілі як: кохання (заявило 86,5% опитаних), здоров'я (85,4%), щасливе сімейне життя (76,2%), матеріально забезпечене життя (63,2%), надійні друзі (56,7%).

До категорії малозначущих цінностей-цілей студентки обох факультетів віднесли: творчість (77,8%), красу природи й мистецтва (77,8%), щастя інших людей (67,0%), розваги (60,5%). Решта запропонованих методикою цінностей-цілей була віднесена студентками до категорії середніх за значущістю.

Юнаки обох факультетів обрали ту ж групу високозначущих цінностей-цілей, але розташували їх в іншому порядку. Так, перше місце впевнено посідає здоров'я (84,4%), далі – кохання (68,8%), вірні друзі (64,4%), щасливе сімейне життя (62,2%), а матеріально забезпечене життя відносять до високозначущих цінностей лише 46,6% юнаків.

У визначенні малозначущих цінностей-цілей юнаки згодні з дівчатами: краса природи й мистецтва (73,3%), творчість (68,8%), розваги (62,2%), щастя інших людей (57,7%).

Зовсім відмінною виявилась структура середніх за значущістю цінностей-цілей у юнаків та дівчат обох факультетів, яка представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Вагомість середніх за значущістю цінностей-цілей студентів

Місце цінності в структурі	Категорія студентів			
	Юнаки		Дівчата	
	Цінність	Вираженість(%)	Цінність	Вираженість(%)
1.	Розвиток	60,0	Цікава робота	49,7
2.	Впевненість	51,1	Суспільне покликання	49,7
3.	Пізнання	46,6	Пізнання	48,6

Результати визначення високозначущих цінностей-засобів студентів юнаків та дівчат обох факультетів представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Високозначущі цінності-засоби студентів

Місце цінності в структурі	Високозначущі цінності-засоби	Категорія студентів	
		Юнаки, вираженість (%)	Дівчата, вираженість (%)
1.	Вихованість	51,1	67,0
2.	Чесність	51,1	55,1
3.	Освіченість	53,3	51,4
4.	Відповідальність	42,2	48,1

До цієї ж категорії цінностей-засобів юнаки відносять також незалежність (53,3%), а дівчата – акуратність (50,8%).

До категорії малозначущих цінностей-засобів всі студенти – юнаки та дівчата відносять непримиренність до недоліків в собі та інших (по 78%), високі запити (51,1% та 65,4% відповідно). Лише юнаки не визнають як цінність дисциплінованість (51,1%), чуйність (48,8%) і терпимість (48,8%), а дівчата – ефективність в справах (54,1%).

Узагальнюючи результати визначення ціннісних орієнтацій у студентів першого курсу педагогічного університету можна відзначити, що всі досліджувані надають більшу перевагу “конкретним” цінностям ніж “абстрактним”, цінностям важливим для особистого життя, ніж цінностям професійної самореалізації. Серед широкого спектру способів поведінки студенти обирають етичні (чесність), інтелектуальні (освіченість) та комунікативні (вихованість, відповідальність) цінності. В той же час у респондентів жіночої статі більше виражені професійно-мотиваційні тенденції, а у чоловічої – вольові.

Отримані нами результати дослідження добре співвідносяться з даними М.Л. Кубишкіної, за якими висока мотивація на соціальний успіх (прагнення до досягнень в значущій діяльності) пов'язана із впевненістю людини в собі. При цьому жінки високо оцінюють свої ділові якості а чоловіки – якості, необхідні суспільному діячеві [2;111].

Розуміючи, що суттєвим недоліком тестової методики “ціннісні орієнтації” є вплив соціальної бажаності на структуру відповідей, нами проведено дослідження студентів цієї ж експериментальної групи за методикою “тест гумористичних фраз”, яка дозволяє виявити порядкову структуру мотиваційних тенденцій [6;19-25]. На відміну від попередньої методики, ранжування гумористичних фраз дає можливість виключити вплив свідомого добору бажаних результатів і виявляє домінуючі несвідомі тенденції мотивації. В основу методики покладена вільна тематична класифікація багатозначних стимулів – гумористичних фраз.

В нашому дослідженні вважатимемо домінуючими теми, до яких віднесено більше 10% гумористичних фраз із запропонованих 10 тем.

Як і в попередньому випадку, більше відмінностей виявлено при порівнянні мотиваційних тенденцій юнаків та дівчат обох факультетів, аніж їх же як студентів математичного та гуманітарного профілів, що показано в таблиці 3.

Поза домінантою в мотиваційній структурі студентів обох статей залишились теми: агресія-самозахист (5%), мода (8,8%), хоч більшість респондентів – молоді дівчата, та сімейні негаразди (9,1%).

Таблиця 3

« Структура домінуючих мотиваційних тенденцій у студентів

Місце в структурі	Тема	Категорія студентів	
		Юнаки, вираженість (%)	Дівчата, вираженість (%)
1.	Міжстатеві стосунки	11,8	11,6
2.	Соціальні проблеми	11,8	11,0
3.	Шкідливі звички	10,7	11,0
4.	Гроші	10,0	11,2
5.	Кар'єра	11,8	10,9
6.	Бездарність	10,6	10,5
7.	Глупство	10,4	10,9

Аналіз результатів тестувань за обома методиками засвідчив, що такі мотиваційні цінності-цілі як здоров'я, кохання, щасливе сімейне життя, що віднесені студентами як чоловічої так і жіночої статі до категорії високозначущих, відповідають таким домінуючим темам несвідомої мотивації

як міжстатеві стосунки та шкідливі звички, що займають перші місця в структурі домінуючих мотиваційних тенденцій. Тема грошей в цій структурі співвідноситься з цінністю-ціллю матеріально забезпеченого життя та домінує в мотиваційній сфері дівчат значно більше ніж у юнаків.

Досить високе місце посідають соціальні проблеми, а в темах бездарності та глупства, що займають нижні місця, відображаються прагнення до таких цінностей-цілей як розвиток, суспільне покликання й пізнання, що віднесені студентами до середніх за значущістю.

Загальні висновки:

1. Мотиваційні тенденції студентської молоді вищого педагогічного закладу освіти на початковому етапі навчання відображають в першу чергу вікові та статеві відмінності, а лише потім – професійну спрямованість.

2. Для всіх респондентів домінуючими є теми збереження й поліпшення здоров'я та створення щасливої сім'ї на основі взаємних почуттів, але шляхи їх реалізації ще недостатньо сформовані. Спрямованість на оволодіння професією виконує другорядну роль в мотиваційній сфері студентів на початковому етапі навчання. Вона відмінна за статтю респондентів і у юнаків опирається на вольові та інтелектуальні риси характеру, а у дівчат більш виражена тенденція до суспільно-корисної праці.

3. Така структура мотиваційної сфери у студентів небіологічних спеціальностей при вивченні дисциплін медико-біологічного циклу відкриває широкі можливості перед викладачами для підвищення рівня мотивації оволодіння ними та формування установки на здоровий спосіб життя й визначення шляхів її реалізації.

Література

1. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система // Психологич. журнал.– 1999. – Т.20. - №5. – С.38-41.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб: "Итер". – 2000. – 512 с.
3. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. – М.: Педагогика. – 1983. – Т.1. – 392 с.
4. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. – М.: Педагогика. – 1983. – Т.2. – 320 с.
5. Научитель Е.Д. Ценностные ориентации молодежи // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. - №3. – С. 36-38.
6. Психологические тесты. /Под ред. А.А.Карелина: в 2-х т. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. – 1999. – Т.1. –312 с.

В статье представлены данные экспериментального исследования иерархической структуры мотивационных ценностей студентов педагогического университета на начальном этапе обучения. Определено доминирование личностных ценностей над профессиональными, выявлены их различия у юношей и девушек.

Статтю подано до друку 02.11.2000.

Н.В.Яковлева (м. Київ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується докорінним перетворенням у його соціально – економічний і геополітичний структурі нашого суспільства, що веде за собою розширення ділових і культурних зв'язків із зарубіжними країнами. Збільшення потреби в знаннях сприяє підвищенню престижу мовних спеціальностей. Задовольнити соціальне замовлення, яке зростає, можна за рахунок підвищення ефективності процесу навчання шляхом перегляду структури наукового знання, нових підходів до освіти.

У зв'язку із цим гостро постає проблема гуманістичної спрямованості навчання, яка визнає цінність людини як особистості, сприяє повному розкриттю всіх його здібностей.

Гуманізації навчання іноземним мовам надається особливого значення, бо оволодіння іноземною мовою має на меті не лише набуття лінгвістичних знань про неї, але і формування умінь і навичок практичного використання мови. Уміння використовувати іноземну мову в повсякденному житті передбачає спілкування іноземною мовою, її залучення до усної або письмової комунікації. Спілкування як соціально – психологічний процес неможливий без встановлення між комунікантами певних взаємовідносин, які складаються в соціумі. Відомо, що процес навчання будь – якому предмету будується за типом спілкування. (Ш.А.Амонашвілі, В.Л.Бітуєв, В.А.Кан-Калик, О.О.Леонтєв, В.Я.Ляудис, Г.В.Рогова, Л.Б.Фішкова). У навчанні іноземній мові цей принцип навчання має особливе значення, що зумовлено специфікою предмета "іноземна мова". Основним положенням, яке об'єднує різні напрями в методиці й різні напрямки в викладанні, є "ідея навчання нерідній мові з самого

Піндіч М.О. Самоконтроль у іншомовній мовній діяльності тих, хто навчається (аналіз психолого-методичних досліджень).....293

Субота М.В. Рівень узагальнення як показник емоційного сприймання музики молодшими школярами.....298

Іванчук М.Г. Основні фактори інтегрованого підходу до організації навчання у початковій школі.....306

Воронюк І.В. Творчий потенціал і саморегуляція особистості молодшого школяра.....313

ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності.....320

Габараєва Л.Л. Основні напрямки дослідження особистості в професійній психології.....326

Васильков В.М. Обґрунтування проектно-орієнтованої моделі професійного становлення особистості.....333

Артемчук О.Г. Розвиток теоретичних та практичних вмінь студентів формувати екологічні поняття в учнів.....338

Філатов В.Ю. Професійна свідомість практичного психолога як предмет психосемантичного аналізу.....342

Давидюк Н.М. Активізація пізнавальної діяльності студентів.....346

Томчук М.І., Лойко Л.С., Завальнюк О.Л. Мотиваційні цінності студентів педагогічного університету на початковому етапі навчання.....354

Яковлева Н.В. Деякі особливості виявлення комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови.....360